

Lidia Pawelec

Marian Banaszek (1930 – 2004)

Studia Pedagogiczne. Problemy Społeczne, Edukacyjne i Artystyczne 15,
253-257

2005

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Lidia Pawelec

MARIAN BANASZEK (1930–2004)

Urodzony w Ostrowcu Świętokrzyskim, pochodzenie robotnicze, wyznanie rzymskokatolickie, syn Stanisławy z domu Baran (wykształcenie elementarne, gospodyni domowa) i Józefa Banaszka (wykształcenie elementarne, pracownik Zakładów Ostrowieckich, a następnie Huty im. Marcelego Nowotki), żona Irena – nauczycielka nauczania początkowego Szkoły Podstawowej nr 3 w Ostrowcu Świętokrzyskim, syn Ireneusz – mgr inż., absolwent Politechniki Częstochowskiej, córka Maria – mgr wychowania fizycznego.

Marian Banaszek miał wykształcenie wyższe pedagogiczne i historyczne. Studia magisterskie ukończył w Wyższej Szkole Pedagogicznej w Kielcach. Rozprawę doktorską na temat dziejów oświaty i kultury w uprzemysłowionym rejonie ostrowieckim w okresie zaborów napisał pod kierunkiem prof. dr hab. Zygmunta Ruty, obronił w 1982 r., w WSP w Krakowie. Przygotował też pracę habilitacyjną o szkolnictwie przyfabrycznym w Królestwie Kongresowym.

Kolejne miejsca pracy i pełnione funkcje to: kierownik placówek oświaty dorosłych, a następnie dyrektor Podstawowego Studium Zawodowego w Ostrowcu, później: wykładowca pedagogiki w Wyższej Szkole Inżynierskiej w Radomiu, kierownik filii Wojewódzkiej Biblioteki Literatury Społeczno-Politycznej i Ośrodka Prasoznawczego w Ostrowcu.

Specjalizował się w badaniach nad dziejami oświaty i kultury w okresie zaborów oraz w badaniach regionalistycznych. Autor następujących publikacji zwartych: *Ostrowiecki rejon przemysłowy na progu niepodległości (1914–1923)*, Ostrowiec Świętokrzyski 1978; *Kuźnia – osiedle Ostrowca Świętokrzyskiego (rys historyczno-dokumentacyjny)*, Ostrowiec–Kielce 1978; *Z dziejów ostrowieckiej oświaty XIX w.*, Ostrowiec 1979; *Republika Ostrowiecka (Z dziejów rewolucji 1905–1907 w rejonie Ostrowca Świętokrzyskiego)*, Ostrowiec Świętokrzyski 1981; *Z działalności KZMP w rejo-*

nie Ostrowca Świętokrzyskiego, Ostrowiec Świętorzyski 1983; Z działalności Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i Organizacji Młodzieży TUR w rejonie Ostrowca Świętokrzyskiego, Ostrowiec Świętokrzyski 1985; Z dziejów rewolucji 1905–1907 w ośrodkach przemysłowych nad Kamienną (Skarżysko–Starachowice–Ostrowiec), Ostrowiec, Starachowice, Skarżysko 1985; Gutwin – osiedle Ostrowca Świętokrzyskiego, Ostrowiec 1985; Na drodze do zjednoczenia (Z działalności PPR i PPS w rejonie Ostrowca Świętokrzyskiego w latach 1945–1948, Kielce 1987; Kształcenie elementarne i zawodowe robotników i ich dzieci w Kongresówce w latach 1810–1925, Warszawa 1988; Zarys działalności Związku Walki Młodych w Ostrowcu i w byłym powiecie opatowskim w latach 1943–1948, Ostrowiec Świętokrzyski 1988; Położenie społeczeństwa i działalność ruchu robotniczego w rejonie Ostrowca Świętokrzyskiego w okresie I wojny światowej i pierwszych lat niepodległości (1914–1922), Ostrowiec Świętokrzyski 1988; Szkoły fabryczne w Kongresówce 1811–1925 (studium z zakresu kształcenia początkowego dzieci pracowników zakładów przemysłowych), Warszawa 1989; Powstanie i działalność ruchu nauczycielskiego w warunkach okupacji austriackiej (1915–1918) na przykładzie Ostrowieckiego Towarzystwa Nauczycielskiego i Zrzeszenia PNSP w Ostrowcu, Ostrowiec Świętokrzyski 1995; Dzieje oświaty i kultury w Ostrowcu Świętokrzyskim, Ostrowiec Świętokrzyski 1998; Dzieje lecznictwa i opieki społecznej w Ostrowcu Świętokrzyskim, Ostrowiec Świętokrzyski 1998; Dzieje Banku Spółdzielczego w Ostrowcu Świętokrzyskim 1895–1999, Ostrowiec Świętokrzyski 1999; Dzieje ruchu młodzieżowego w rejonie Ostrowca Świętokrzyskiego, Ostrowiec Świętokrzyski 2001; Koszary – osiedle Ostrowca Świętokrzyskiego, Ostrowiec Świętokrzyski 2002.

Spod jego pióra wyszły także artykuły i rozprawy opublikowane w czasopismach ogólnokrajowych i regionalnych. Do ważniejszych tekstów należą: *Problemy oświaty i kształcenia zawodowego rzemieślników w Królestwie Kongresowym 1815–1915*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny” WSP w Krakowie, Prace z Historii Oświaty i Wychowania, Kraków 1994; *Początkowe szkoły kolejowe w Królestwie Polskim i na Białostocczyźnie w latach 1875–1920*, „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, t. 27, Wrocław 1984; *Szkoły elementarne dla dzieci górników i hutników Zagłębia Dąbrowskiego 1818–1925*, „Studia i Materiały z Dziejów Śląska”, t. 14, Katowice 1985; *Z dziejów szkół elementarnych dla dzieci górników i hutników Okręgu Staropolskiego w latach 1810–1863*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” (PH-O) 1982, nr 3–4; *Uniwersytet Ludowy Ziemi Radomskiej (1905–1908) i jego wkład w upowszechnianie oświaty i kultury wśród robotników i chłopów*, „Biuletyn Kwartalny Radomskiego Towarzystwa Naukowego” (RTN), t. 22, z. 1–2, Radom 1985; *Z dziejów szkół niedzielnych na Kielecczyźnie w latach 1815–1915*, PH-O 1986, nr 3; *Z dziejów szkół rzemieślniczych Radomia w latach 1815–1915*, „Biuletyn Kwartalny” RTN, t. 17, z. 1; *Działalność oświatowa Polskiej Macierzy Szkolnej w rejonie Ostrowca Świętokrzyskiego w latach 1906–1918*, PH-O nr 1; *Działalność Powszechnych Uniwersytetów Regionalnych ZPNSP (ZNP) na przykładzie sandomierskiego PUR im. S. Konarskiego*, PH-O 1988, nr 3; *Dzieje szkolnictwa i ruchu nauczycielskiego w Ostrowcu i okolicach (okres*

zaborów, międzywojnie, wojna i okupacja niemiecka, lata powojenne (do 2000 r.); Ostrowiecki rejon przemysłowy na przełomie XIX i XX wieku, „Informator Towarzystwa Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego” (TPGHiPS), Kielce 1978; *Zarys dziejów Zakładów Górniczo-Hutniczych w Bodzechowie 1829–1912*, „Informator TPGHiPS”, Kielce 1979; *Z dziejów rewolucji 1905–1907 w rejonie Ostrowca Świętokrzyskiego i Republiki Ostrowieckiej (wybór tekstów źródłowych)*, „Nad Kamienną” 1988, nr 1/85; *Rewolucja 1905–1907 w rejonie starachowicko-wierzbickim*, „Nad Kamienną” 1985, nr 1; *Udział Kamiennej w produkcji hutniczej XIX w.*, „Nad Kamienną” 1988, nr 3; *Udział Zakładów Ostrowieckich w produkcji zbrojeniowej w latach 1925–1939*, „Nad Kamienną” 1986, nr 2; *Założenia i realizacja planu COP ze szczególnym uwzględnieniem inwestycji przemysłowych nad Kamienną*, „Nad Kamienną” 1986, nr 2; *Załoga huty i zakładów pomocniczych, jej warunki bytowe i kształtowanie się świadomości robotników do 1945 r.*, w: *Dzieje Huty im. M. Nowotki 1813–1988*, Warszawa 1988; *Osadnictwo do końca XVI wieku*, w: *Ostrowiec Świętokrzyski – monografia miasta*, Warszawa 1997; *Ostrowiec i okolice w latach 1864–1914*, w: *Ostrowiec Świętokrzyski – monografia miasta*, Warszawa 1997; *Tajne nauczanie w Ostrowcu Świętokrzyskim i w całym powiecie opatowskim w okresie okupacji niemieckiej (1939–1945)*, w: *Rejon Ostrowca Świętokrzyskiego w okresie II wojny światowej*, Ostrowiec 1999; *Rozwój przestrzenny miasta Ostrowca Świętokrzyskiego*, „Nad Kamienną” 1995, nr 4, i inne.

Marian Banaszek, to autor dziewiętnastu publikacji zwartych oraz ponad 200 rozpraw, artykułów i recenzji na tematy historyczne, historyczno-oświatowe, pedagogiczne i prasoznawcze, publikowane m.in. w czasopismach: „Rozprawy z Dziejów Oświaty”, „Studia i Materiały z Dziejów Śląska”, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, „Kwartalnik Historii Prasy Polskiej”, „Zeszyty Prasoznawcze”, „Mówią wieki”, „Kwartalnik RTN”, „Studia Kieleckie”. Ponadto członek zespołu redakcyjnego i współautor *Monografii historycznej miasta Ostrowca Świętokrzyskiego i Dziejów Huty im. M. Nowotki 1813–1988*.

Od roku 1950 korespondent „Słowa Ludu”, „Sztandaru Młodych” i publicysta prasy regionalnej i lokalnej, m.in.: „Magazynu SL”, „Echa Dnia”, „Przemian”, „Życia Radomskiego” i „Tygodnika Radomskiego”, „Walczymy o stal”, „Gazety Ostrowieckiej”, „Tygodnika Ostrowieckiego – Kontrasty”, „Wiadomości Ostrowieckich”, redaktor i publicysta rocznika „Nad Kamienną” i „Zeszytów Ostrowieckich” oraz „Ostrowieckich Pokoleń” i „Naszego Głosu” (ZNP).

Napisał również ponad 60 tekstów (artykułów, recenzji, biogramów, scenariuszy) na zlecenie instytutów naukowych i stowarzyszeń (Instytutu Badań Literackich PAN, Instytutu Kształcenia Nauczycieli, Żydowskiego Instytutu Historycznego, Zakładu Katedry Historii Oświaty WSP w Krakowie, Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego, Kieleckiego Towarzystwa Naukowego i Radomskiego Towarzystwa Naukowego).

Był także redaktorem naukowym publikacji zwartych: *Zarys dziejów ZNP w rejonie Ostrowca Świętokrzyskiego w latach 1915–1985, Dzieje szkolnictwa i ruchu nauczycielskiego w Ostrowcu Świętokrzyskim i okolicach*.

Uczestnik licznych konkursów na opracowania historyczne (11 prac wyróżnionych, m.in. przez Komisję Historyczną ZG ZNP).

Do jego najważniejszych prac, które brały udział w konkursach, można zaliczyć: „Jak organizuję dokształcanie pracowników w zakresie szkoły podstawowej w dużym zakładzie, jakim jest Huta im. M. Nowotki w Ostrowcu Świętokrzyskim” – w ramach konkursu Okręgowego Ośrodka Metodycznego w Kielcach, nagroda II (1967), wzmianka w wydawnictwie *Odczyty pedagogiczne w województwie kieleckim w latach 1962–1968*, Kielce 1969; „Jak wykorzystuję krajoznawstwo i turystykę w pracy dydaktyczno-wychowawczej z młodocianymi uczniami szkoły podstawowej dla pracujących” (nagroda II w 1968), omówienie w wydawnictwie pt. *Zagadnienia wychowawcze w odczytach pedagogicznych w województwie kieleckim w latach 1968–1970*; „Proces wychowawczy w Ochotniczych Hufcach Pracy dla młodocianych na przykładzie OHP w Ostrowcu Św.” – I nagroda w konkursie Komendy Głównej OHP (1968); „Wychowanie przez pracę młodocianych uczniów szkoły podstawowej dla pracujących” (nagroda I wojewódzka i III centralna), recenzja w *Bibliografii odczytów pedagogicznych wyróżnionych i nagrodzonych przez Centralną Komisję Oceniającą w 1972 r.*; „Plany wychowawcze w założeniach i realizacji” – praca wyróżniona w 1978 r. w konkursie Oświaty Dorosłych; „Zarys historii oddziału ZNP w Ostrowcu Świętokrzyskim w latach 1945–1985” – wyróżnienie w konkursie Komisji Historycznej ZG ZNP (1985); „Niezwykłe losy pedagogów i członków ZNP – nauczyciel języków trzech narodów i Sybirak (o Józefie Pańko)” – wyróżnienie w konkursie Komisji Historycznej ZG ZNP (1984); „1 września 1939 r. byłem uczniem i... co dalej (moja droga dochodzenia do zawodu nauczycielskiego)” – praca nagrodzona w konkursie ZG ZNP i ZG Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego (1990).

Zauważyć przy tym należy jeszcze, że był niestrudzonym popularyzatorem wiedzy o swoim mieście i regionie świętokrzyskim.

Autor licznych odczytów pedagogicznych traktujących o wielorakich sprawach oświaty szkolnej i pozaszkolnej (cztery opracowania wyróżnione, w tym jedno II nagrodą w konkursie centralnym). W latach 1970–1988 aktywny współpracownik Instytutu Historii Oświaty Kultury i Techniki PAN w Warszawie, kierowanego przez prof. Józefa Miąso, oraz Instytutu Badań Literackich RSW „Prasa – Książka – Ruch” w Krakowie. Był także członkiem licznych towarzystw naukowych, m.in. kieleckiego i radomskiego oraz Towarzystwa Przyjaciół Górnictwa, Hutnictwa i Przemysłu Staropolskiego w Kielcach. Uczestniczył również w wielu zjazdach naukowych – krajowych i zagranicznych (korespondent Międzynarodowej Konferencji Studiów Pedagogicznych).

Ponadto działał w licznych stowarzyszeniach jako: prezes Towarzystwa Miłośników Ostrowca 1982–1988, długoletni przewodniczący komisji historycznej oddziału ZNP w Ostrowcu, członek klubu nauczycieli tajnej oświaty w Kielcach, przewodniczący Rejonowej Komisji Historii Ruchu Młodzieżowego oraz oddziału powiatowego Stowarzyszenia „Pokolenia” w Warszawie (1992–1996), czynny uczestnik zjazdu założycielskiego PTTK w 1950 r.

W świetle tego co zostało napisane, dr Marian Banaszek jawi się nam jako człowiek wielkiej pracy. W publikacjach ukazywał nie tylko przeszłość i teraźniejszość szeroko rozumianej oświaty w Ostrowcu Świętokrzyskim, ale także interesował się stroną społeczną i gospodarczą swojego miasta. W pracach starał się przekraczać granice Ostrowca Świętokrzyskiego i wchodzić na obszary dziejów szkolnictwa całego regionu świętokrzyskiego. Wiele jego publikacji ma charakter źródłowy, odkrywczy i stanowiący bogaty dokument historyczny niestrudzonej pracy nauczyciela świętokrzyskiego, szkoły tego regionu i jego środowiska społecznego działającego na rzecz edukacji. Nie ulega zatem wątpliwości, że Marian Banaszek swoim bogatym piśmiennictwem historyczno-pedagogicznym i społeczno-gospodarczym wniósł trwały wkład w dorobek naukowo-badawczy obszaru świętokrzyskiego.

Źródła i literatura

- Marian Banaszek, *Bibliografia publikacji i prac naukowo-badawczych*, Ostrowiec 2001.
Muzeum Historyczno-Archeologiczne w Ostrowcu Świętokrzyskim.
Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka w Kielcach – Filia w Ostrowcu Świętokrzyskim.
Wywiady z Ireną Banaszek (żoną) i Marią Jaros (córką).